DISSERTATIO THEOLOGICO-

DE

אחד

SIVE

VNO DEO ASSY

AB ESAIA REIE

AD

ES. LXVI. 17.

QVAM

SVB MODERAMIN

VIRI MAGNIFICI SVMME R

JON. CONR. SCH

S.S. THEOL. D. ET P.P.

ACADEMIAE JVLIAE NVNC VI

ET ORDINIS THEOLOGICI P.

PATRONI AC PRAECEPTORIS SVI

CVLTV DEVENERAN

AD D. XVII. APRILIS MDCC

H. L. Q. S.

PVBLICAE DISQVISITIONI S

RESPONSVRVS AVCTOR

NIC. GERH. ME

BREMANVS S. S. THEOL. STVD

HELMSTADII

TYPIS PAVLI DIETERICI

ACAD. TYPOGR.

OGICO-EXEGETICA

SYRIORVM
EIECTO

I. 17.

M

RAMINE

MME REVERENDI

SCHRAMMII

ET P.P.O.

NC VICE-RECTORIS

OGICI P.T. DECANI.

S SVI OMNI PIETATIS

NERANDI

S MDCCXXXIV.

S.

IONI SVBMITTET

AVCTOR

. MEJER

HEOL. STVD.

ADII

ERICI SCHNORRII

POGR.

§. I.

Diligentiae mihi potius quam eruditionis qualecunque specimen edituro, nullum oraculum sacri codicis, circa quod vires periclitandæ erant, tam placuit, quam prius Hemistichium Esa. C. LXVI, 17. ubi sacer vates hoc usus est sermone:

המתקדשים והמטהרים אל־הגנות אחר אחר בתוך אכלי בזה החזיר והשקץ והעכבר:

Angusti paginarum cancelli variarum versionum allegatione ne adimpleantur, binas solum Alexandrinorum nimirum interpretum et B. Lutheri metaphrases, aliorum tamen explanationibus neutiquam omissis, hic apponam.

Versio Graeca.

Οἱ ἁγνιζόμενοι καὶ καθαριζόμενοι εἰς τοὺς κήπους, καὶ ἐν τοῖς προθύροις ἔσθοντες κρέας ὕειον, καὶ τὰ βδελύγματα καὶ τὸν μῦν.

B. Lutheri Interpretatio.

Die sich heiligen und reinigen in den Gärten einer nach den andern/ essen Schweinefleisch/ Greuel und Mäuse.

Quanto difficilius vocabulum huius loci אחר fuit explicatu, tanto plures DD. de hoc dicto sunt concertationes, ita ut singulas debite enumeraturus atque confutaturus erudi-

to lectori nauſeam crearem, praeſertim cum VITRINGA et MILLIVS gratum mihi iamiam fecerint in ſcribendo otium, pereruditе de varia huius loci explicatione diſſerentes. Sufficiat itaque mihi, volanti quaſi crena multifaria commentatorum decreta attigiſſe et ipſa huius commatis ulteriori expoſitione diſſentientes confutaſſe.

§. II.

Interpretes, qui de nullo idolo hic cogitant, vocabulum אחד vel ſecundum Maſoretharum lectionem אחת aut in propria ac nativa ſignificatione aſſumunt, hoc illudve ſubintelligentes, aut paraphraſin chaldaeam & verſionem Alexandrinam ſequuntur. Per unum exponunt PFEIFFERVS a) de uno idololatrorum chorago hic ſermonem eſſe pronuntians, & COCCEIVS b) verum mediatorem aut aut falſum vicarium ſubintelligens. Singularis eſt GVSSETII commentatio, c) qui אחד אחר בתוך de rege vini in medio ſedente d) ad cuius exemplum ac imperium ceteri bibere debent, explicat. Commentatores Iudaeorum pro Maſora, tanquam pro aris & focis dimicantes, lectionem אחת avide arripiunt, & verbum hoc vel de piſcina, ut KIMCHIVS e) vel de horto cum ABARBANELE f) vel de luco, quod facit ABEN ESRA g) interpretantur. Tantum tamen abeſt, ut ſoli in has abierint ſententias, ut quos-

---

a) In dubiis vexat. Lipſ. 1685. p. 738.

b) In Lexico ſub אחד & אחר

c) Vid. comment. L. E. ſub voce כסס.

d) Vocabatur a graecis *συμποσιαρχὸς, βασιλεὺς, στρατηγός.* Latinis Modimperator audiebat. Confer de eodem Eccleſiaſticum c. XXXII. v. 1. 2. 3

e) Ad h. l. ille: אחר הבריכה הגדולה המיוחדת שהוא בתוך הגן *Ad piſcinam magnam ſingularem, quae in medio horti*

f) Nempe ad h. l. אחרי גנה אחת בתוכה *poſt hortum unum, in medio eiu*

g) Hic ad l. c. אחר אחת אשרה אחת *poſt unam, id eſt, ſylvam unam.*

h) In ſcholiis ad hunc locum.

quosdam habeant ex Christianis asseclas. ISIDORVS h) & VATABLVS i) per אחת piscinam designari autumant, & si LOMEIERO k) fides adhibenda, plurimi interpretum cisternam intelligunt. Quod, licet non luci tamen arboris vox hic subaudienda sit, auctor est BOCHARTVS. l) CALVINVS & piscinam & arborem assensu suo comprobat. m) Meliorem se invenisse huius loci interpretationem putant, qui Keri & Ketibh admittunt, in eoque sunt toti, ut voces commune genus recipientes inveniant. Sic STARGKIVS n) HILLERVM secutus o) vocabulum נפש supponit. MICHAELIS p) vocem אחר praeter significare asserens, per אחר verum Deum & per אחת meretricem babylonicam indicari putat, ut sensus sit: praeter unum verum Deum sequuntur unam meretricem babylonicam. Chaldaicam paraphrasin, quae אחר אחר per סיעא בתר סיעא reddit, magno agmine sequuntur eruditi, verba illa alter post alterum interpretantes. SYMMACHVS & THEODOTIO q) ita traducunt. Idem faciunt IVNIVS, TREMELLIVS, CASTELLIO, r) NOLDIVS, s) Quid? quod ipse Megalander noster LVTHERVS; a quo PISCATOR t) parum abest, cum quod ille einer nach den andern / hic einer hie der andre da elocutus sit. Huic expositioni ansam dedisse lectionem Chaldaei Metaphrastis אחר אחר, opinatur GROTIVS. u) Cur autem LXX, ut vulgo dicuntur, interpretes & qui cum ARIA MONTANO x) & HIERONYMO y) eos

 secuti

i) Vid. Bibl. critic. Tom. IV. p. 5451.
k) De veterum gentil. lustrat. c. IV. p. 25.
l) In Hierozoico p. 700.
m) Tom. IV. Opp. p. 473.
n) Notis select. ad Prophet. Esaiam p. 102.
o) Vid. Arcan. Keri & Ketibh. p. 78.
p) Annotat. bibliis forma maiori excusis, additis ad h. l.
q) De utroque hoc ex Hieronymo affert MVNSTERVS, in Bibl. crit. T. IV. p. 5458.
r) In versionibus latinis.
s) Concord. particul. p. 11.
t) In versione vernacula bibliorum.
u) In commentario ad hunc locum.
x) Ad h. l.
y) Ad h. l.

secuti sunt, voces אחר אחר expresserint ἐν τοῖς προθύροις aut post ianuam, plane non perspicio, nisi morem respexerint gentilium, qui antequam templa adirent, ex vasis iisdem praefixis aut ἐν τοῖς προθύροις constitutis & aqua lustrali repletis se lavabant.

§. III.

Propius ad nos accessisse videntur, qui cum MVNSTERO a) alienum quendam aut fictitium Deum hic subintelligendum esse existimant. Quid enim impedit, quo minus falsum aliquod numen hic latere coniecturemur? Perspicacissimi sane recentiorum interpretes אחר אחר cum CARPZOVIO b) post unum sive post aliquod idolum non solum reddidere, sed eo etiam allaboraverunt, ut, quodnam hic indicetur numen investigarent. MILLIVS peculiari dissertatione c) omnes eruditionis suae adhibet nervos, ut Hecaten hic significari non solum ex voce אחר sed ex cultu etiam huic idolo praestito demonstret. Cl. LAKEMACHERVS, d) Praeceptor meus summa observantia colendus, nomen אחר idem esse ac גד, eidemque Deae cui posterius vindicavit h. e. Hecatae, competere censet. Addideris his facile CALMETVM et CLERICVM, qui hunc locum explanantes Hecaten intellexisse prophetam, sibi persuasum habent. Alii hujus dicti commentatores hic solem se invenisse gloriantur inter quos VOSSIVM e) nominasse sufficiat. Ab his proxime absunt, qui אחר de numine Assyriorum, MACROBIO f) & PLINIO g) Adad, PHILONI vero Byblio ex Sanchoniathone h) Αδωδος dicto, accipiunt. Huic sententiae maximi in litteris

a) Vid. Bibl. crit. T. IX. p. 5458.
b) In Homil. vernac. ad dicta Iesaiae, P. IV. p. 299.
c) Est inter selectas V.
d) In diss. de Gad & Meni. Helmst. 1728. §. 13.
e) De origine & progressu idolat. lib. II. c. 6. p. 125. b.
f) Saturnal. lib. I. c. XXXIII.
g) Hist. natur. lib. XXXVII. c. XI. edit. Dalecamp.
h) Apud EVSEBIVM de praeparatione Evang. lib. II. c. X. p. 38.

litteris viri SELDENUS, i) GROTIUS, k) FESSELIUS, l) KIRCHERUS, m) SCALIGER, n) MARTINIUS, o) aliique quamplurimi calculum adiiciunt. Quorum disquisitionibus, quae forsan addi potuerunt ex incomparabilibus eruditionis suae scriniis depromsit VITRINGA p) manuque liberaliori iis admensus fuit.

§. IV.

Post tot ergo tantorumque virorum lucubrationes audacius fortassis ago, & Iliada post Homerum conscribo, Dissertationem hanc de loco Es. LXVI. 17. editurus. Sed si sententiam licet dicere, interpretes isti in figenda significatione του אחד aut plane aberrarunt, aut veritatis argumenta nondum omnia attigerunt. Dabunt igitur veniam juvenilibus meis conatibus, benevoli harum pagellarum lectores, si illas mihi datas esse partes arbitrer, ut voci אחד, quae lapis videtur angularis in quem plures impegisse deprehenduntur, certum aliquem scopoque sacri scriptoris maxime congruentem sensum constituam. Juverit autem CALOVIUM de stilo & genio prophetarum optime nos erudientem prius audivisse. Docet vero: quod prophetae nomina propria aliquando ita adhibeant, ut simul ad eorum Etymon alludant; praecise ordinem temporum non servent, ad inimicas judaeis nationes minas convertere soleant, ob judaeorum consolationem & gentium ad Messiam & populi Dei conversionem. a) Hisce enim felicissimi sacrarum pandectarum hermeneutae regulis suffultus, diu multumque de vera nostri commatis explicatione sollicitus, tandem judicare coepi, Esaiam de Assyriorum numine, sole nimirum verba facere, id

i) De DIs Syris Synt. I. c. 6.
k) loco citato.
l) Advers. sacr. P. II. lib. VII. c. 4. p. 163.
m) Oedip. T. I. p. 145.
n) In Fragm. vet. Graec. p. 39. edit. Colon. Allobr. 1629.
o) In notis bibl. Gall. ad h. l.
p) Dans le commentaire sur Esaie.
a) Vid. bibl. illustr. Tom. II. p. 6.

id quod etiam forte ex ipſa tractatione clare ſatis evadet omnibus, qui praejudicata opinione haud laborantes, nomen & cultum a Jeſaia commemoratum huic idolo competere advertent.

§. V.

A viris eruditiſſimis, & a VITRINGA a) potiſſimum cum ſatis ſuperque jam ſit probatum, vocem אחד nec in nativa ſignificatione accipi, nec quicquam commode hac voce ſubintelligi poſſe, ex antecedentium collatione ſolum inquiram, quarum gentium idolatriam ſacer vates hic reprehendat, quo facto in apricum haud difficulter producetur, cujusnam populi & quale idolum hic debeat intelligi. Vaticinium ergo quod Capite LXVI. a v. 5. usque 18. continetur adſpicientes omnem verborum ſuorum nervum eo dirigere deprehendimus fatidicum, ut non modo populum Iſraeliticum graviter afflictum conſoletur, ſed & interpretem agat luculentiſſimum ingentis irae ac vehementiſſimi odii, quo ſummus vindex hoſtes Iſraelitarum perſequi ac punire conſtituerat. Hunc autem ſermonem nulli tempori tam congruum eſſe, quam illi, quo Sennacheribus contra omnes munitas Judaeae urbes caſtra metabatur, imo contra Hieroſolymam arma jam paraverat, quilibet advertet, ſimulac ſingulas hujus effati propoſitiones ſtatui illorum temporum applicari debere ex collatione C. XIX. 2 Reg. & XXXII. 2 Chron. intellexerit. Atque ita propheta ob Judaeorum conſolationem minas convertit ad Aſſyrios, hoſtes hujus populi infenſiſſimos Deoque varia propter peccata inviſos, & iisdem horribilem totius fere excercitus ſtragem auguratur. Inter illos quibus talem internecionem praenunciat ponit quoque ſanctificantes & luſtrantes ſe in hortis אחר אחד. Convenit ergo hos Aſſyrios fuiſſe ut ſtatuamus, cum de Aſſyriis ſermo hic inſtituatur. Sin autem idololatrae commemorati ex Aſſyriorum fuerunt gente,

te,

a) loc. citat. p. 941.

te nullum est dubium, quin Esaias aliquod ejus populi numen intelligat. Mirum interim cuiquam videri posset, cur in fine oraculorum sacri auguris vaticinium hoc contra Sennacheribum adhuc quaeramus, nisi cognitum habeat, quod collectores libellorum propheticorum, sive ipsi sacri vates sive alii fuerint, generalem quidem non vero specialem ordinem in dispositione schedularum istarum observaverint, atque ita facillimo negotio fieri potuerit, ut quicquid ad media regiminis Hiskiae tempora pertinebat, ultimo loco collocatum sit. De temporibus N. T. hoc vaticinium non aeque exponi potest. Quomodo enim flamma & gladio animadvertendum contra eos, qui carne porcina aliisque contra legem vescuntur, cum sublato in hoc foedere ciborum discrimine, nihil sit ἀπόβλητον, si sumatur μετ' εὐχαριστίας. a)

§ VI.

Vt vero eo propius ad propositum nostrum accedamus, quale hoc Assyriorum numen sit, de quo propheta loquitur, investigabimus. In eam autem & cultus & nominis ratio me deduxit sententiam, ut voce אחד nullum aliud idolum designari opiner, quam ipsum solem. Nam accuratius paulo, si ad stylum propheticum attendimus, perspicimus statim, quod prophetae nomina propria adhibentes, saepius ad eorum Etymon alludant, atque eo ipso simul advertimus, quod voce אחד sol manifeste indigitetur, cum nullum aliud inveniamus idolum, cui denominatio haec aptius conveniat, potissimum si vocabulum hoc per unum, solum, praecipuum, primum, cum NOLDIO a) exponamus. Hac enim ratione non est quod miremur, soli nomen אחד a propheta inditum esse. Sol namque apud omnes fere gentiles supremus & praecipuus fuit Deus, quod nisi aliunde, tamen inde constaret, quod omnes fere Deos ad solem retulerint, atque

B ita

---

a) I. Cor. X. 25. Col. II. 16. 17. I. Tim. IV. 3, 4.

a) In Concord. Partic. ebraeo chald. p. 796. sq.

ita cum eo confuderint, ut ne quidem ipse Jupiter eos aut se ipsum quandoque a Phoebo satis distinguere queat, imo vix Oedipus divinando certi aliquid de iisdem conjicere possit. Teste HESYCHIO Μίθρης h. e. Sol ὁ πρῶτος ἐν πέρσαις θεὸς, & Graecis per excellentiam Θεὸς dicitur, tanquam unus foret Deus, ut ex SALMASIO & PETAVIO CUPERUS b) annotat, aliisque gentibus Sol δεσπότης, c) πανόπτης, d) & παντακράτωρ e) audit. Quid? quod si conjecturae eruditorum locus sit, eo progressi sunt gentiles, ut nomen Dei אדוני in Adon, qui idem cum sole est, g) commutarint. Tanta itaque, cum apud gentiles fuerit Solis praestantia aliter evenire non potuit, quam ut solem tanquam unum & solum Deum adorarent. Natura enim eos docebat, praeter unum plures perfectissimos dari non posse. Massagethae ergo solem μονον θεον agnoscebant, h) & Phoenicii eum μονον ȣρανȣ θεον putabant. i) Adderemus his gentibus Persas freti testimonio IUSTINI: *Nam & Persae solem unum Deum credunt*, k) nisi plures eos coluisse Deos BRISSONIUS erudite ostendisset, l) & STRABO m) scriberet; quod Persae ἥλιον

καὶ

b) In Harpocrate p. 113.

c) Hoc nomine solem a Massagetis cultum esse apud Herodotum legitur lib. I.

d) Sic vocatur PORPHYRIO cuius verba: ἵνα τοῦ δεινοῦ μηδ᾽ ὁ πανόπτης γένοιτο θεατής EUSEBIUS lib. IX. Praep. Evang. c. II. p. 404. annotavit; & HOMERUS Iliad. lib. III. v. 277. cecinit ἠέλιος δ᾽ ὃς πάντ᾽ ἐφορᾷς καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις. Addatur Ovidius lib. IV. Metam. v. 227.

e) Vid. MACROBIUS Saturn. l. I. c. XXIII. p. 282. Omnipotens sol dicitur in inscript. apud Petr. APPIAN. in Fugg. p. 125.

OMNIPOTENTI DEO MITRAE
APPIUS CLAUDIUS TARRONIUS
DEXTER V. C. DICAT.

g) Adonin solem esse docet MACROBIUS l. c. c. XXI. HUETIUS in prop. IV. c. 3. demonstr. Evangel.

h) Vid. HERODOTUS T. II. lib. I. p. 780.

i) Hoc ex PHILONE BIBL. refert SELDENUS de DIs syr. synt. II c. I. Add. CUPERUS Harpocr. p. 114.

k) Lib. I. c. X. 5.

l) Lib. II. de Regn. Pers. §. II. sqq.

m) Lib. XV. Confer.: HERODOTUS l. I.

καὶ σελήνην καὶ ἀφροδίτην, καὶ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ἀνέμους, καὶ ὕδωρ colerent. Meliori jure latini locum hic invenient, qui solem dixerunt, vel *quia solus ex omnibus sideribus est tantus, vel quia cum est exortus obscuratis omnibus solus apparet*, prout habet CICERO. n) Cui magis hac in re fides adhibenda, quam VOSSIO, qui ex SERVIO & ISIDORO ingeniose quidem minus tamen accurate solem ab ἥλ dictum esse asserit; o) aut MARTINIO, qui originem hujus vocis in Hellade quaerit & a σέλας deducit. p)

§. VII.

Sed quid diu apud alias gentes commoror de Assyriis verba faciens? Nonne hic populus solem nomine quodam indigitavit, cujus significatio VNVS fuit? MACROBIVS scribit? *Accipe quid Assyrii de Solis potentia opinentur: Deo enim quem summum maximumque venerantur*, ADAD *nomen dederunt; Ejus nominis interpretatio significat* VNVS. a) Non potuit ergo sacer vates conformiorem idolo Assyriorum tribuere denominationem, quam qua ab ipsa hac gente insigniebatur. Cum autem plurimum roboris nostrae sententiae ex loco MACROBII accedere existimemus quaedam de verbis ejusdem disputasse haud pigebit. Disquirunt sagacissimi vetustiorum codicum scrutatores, quomodo MACROBIVS Adad per unum reddere potuerit, atque ita in concilianda scriptione nominis Adad & interpretatione ejusdem vocis maximam collocant operam. CLERICVS, praeeunte GROTIO pro אחד quapiam orientis dialectu חדד dictum esse putat. b) BOCHARTVS c) ex vocabulo Talmudico חדדי, & voce Arabica

n) Lib. II. de natur. Deor. Add. Macrobius l. I. Sat. c. XVII. *Nam & latinitas eum, quia tantam claritatem solus obtinuit, solem vocavit.*

o) De Idolatr. lib. II. c. XVI. p. 143.

p) Lexic. Philol. sub voce sol.

a) Loc. cit. lib. I. c XXIII.

b) In not. ad Hesiodi Theogon. v. 411.

c) In Canaan lib. II. c. VIII.

bica הראר conjecturatur, Hadad apud Phoenices unum significasse. SELDENVS d) dicit: Assyrios habuisse quendam Deum אחד dictum, utque conciliet MACROBIVM, opinatur, eum indicare voluisse Adad & Achad idem fuisse numen. Antea cum DRVSIO Hada a חדא legendum esse statuerat. ISAACVS PONTANVS e) cum SCALIGERO Abad, & LOMEIERVS f) Achad substituunt. BRAVNIVS g) & SCHEDIVS h) pro אחד corrupte Adad dictum esse censent, nec diffiteor me cogitationes easdem olim habuisse. Advertens enim aut incuria scribentis aut legentis lineolam saepius apud veteres omissam esse, i) opinabar: MACROBIVM etiam pro אחד deleto uno fulcro litterae ח legisse ארד aut ammanuenses pro Achad Adad scripsisse, siquidem litterarum ch & d haud magnam esse differentiam, nemo non perspicit. Sed cum PHILO BYBLIVS ex SANCHONIATHONE Ἀδωδον βασιλεα θεῶν inter reliquos Phoenicum Deos ponat, & PLINIVS de Adado loquens, scribat: *Deus & hic colitur Syris*, k) sententiae huic diutius immorari nolui, quoniam comprehendere non poteram, qui factum sit ut de vocum convenientia multum disputaretur. ADAD videtur esse idem ac Chald. חדד vel חדא, item ערא, Hebr. אחד, VNVS. Sed finge iam MACROBIVM in interpretatione vocis Adad errasse, id sane non negabis, Adad fuisse solem summumque Assyriorum Deum. Jam vero Propheta Esaias huius populi idololatriam reprehendens, illum sane cultum rejicere debuit,

---

d) De DIs Syr. synt. I, c. 6.

e) In Not. ad Macrob.

f) l. cit. c. IV. p. 25.

g) Select. Sacror. lib. IV. c. VIII. §. 112. p. 460.

h) De DIs germ. Syngr. I. c. IV. p. 142.

i) Sine dubio Nah. I. v. 6. pro כאש sicut ignis LXX. interpretes legerunt ראש caput, princeps. Verterunt enim ἀρχαι principatus.

k) Veteres voce Syriae usos esse de Assyriis aliquid exponentes probant VOSSIVS l. c. l. II. c. VI. p. 125. a. SELDENVS l. c. Proleg. c. I. BEYERVS in addit. p. 1. 2.

it, qui maxime inclaruerat & qui summo exhibebatur idolo, pro more prophetarum, qui numen praecipuum populi alicujus nominant, ceteris subintellectis.

§. VIII.

Qui graecam etymologiam ebraeae anteponendam esse satius ducunt, opus non habent, ut ad Hecates sacra recurrant, verbumque אחד ab Hecates vocabulo deducant, aut huius etymon in illo quaerant. Eo enim ipso negotio quo hoc faciunt in nomine Ἕκατος nostrum אחד invenient. a) Nam ex Ἕκατος terminationem ος, graecorum propriam si abieceris, habebis vocem solo adhuc sono ab אחד differentem. Hoc autem discrimen ex diversa Graecorum Ebraeorumque dialecto profluxisse peritus quisque harum rerum aestimator facile videbit. Solet enim א orientalium in Graecorum ε abire. Sic Graecorum ἔρα idem est ac ארע terra & ἐκβατανα Persis Abadan audit. Nolo addere, quod pro אחד saepius אֶחָד legatur. Aspiratio deinde in voce Ἕκατος nullam affert difficultatem, quoniam א littera est gutturalis atque ita facile spiritum asperum recipere potest, & apud Hellenes spiritus asper & levis saepe inter se permutantur, ἀμαλὸς enim & ἁμαλὸς, ἔρση & ἕρση dicitur. ח etiam in κ transiisse mirum non est, cum ipse graeci χ & κ permutent, quod videmus in nummo Drusi Germanici apud BAVDELOTIVM de DAIRVAL, qui inscribit ΔΡΟΥΣΟΥ ΑΥΤΟΧΡΑΤΟΡΟΣ, atque iis insolitum non sit pro ח ebraeorum, κ ponere, uti in καρφω quod a חרב originem duxisse vero est simillimum. τ denique quod in verbo Ἕκατος conspicitur cum ד eiusdem organi littera facile permutatur, atque ita Ἕκατον maximam cum אחד habere cognationem ostensum est luculentissime.

§. IX.

a) Quibus placet possunt quoque verbum אחד a vocabulo ἀγαθὸς deducere. Plato περι τ' αγαθο loquens solum eius simillimum de visibilibus solem reperit. Vid. MACROBIVS in Somnium Scip. l. I. c. l. p. 17. solis quoque sors fuit ἀγαθοδαίμων.

§. IX.

Ecquis vero est hic ἕκατος de quo disputavimus? MARTINIVS a) eum Appollinem & solem esse dicit, nec quidem sine ratione. Appollinem enim olim hoc nomine insignitum fuisse veterum produnt monumenta. STRABO eum ita nuncupavit, inquiens: ἕκατος γὰρ ὁ Ἀπόλλων. b) In hoc autem idolo solem cultum esse ex AMMIANO MARCELLINO c) constat. Imo Appollo quisnam esset? aliquando consultus apud EVSEBIVM d) respondet:

Ἥλιος, ὧρος, ὄσιρις, ἄναξ, διόνυσος, ἀπόλλων. &c.

Sed ne Appollinem apud STRABONEM in statu accipi debere quis putet, nosque eum tuto nimis in ampliatione, qua solem connotat, sumsisse pronuntiet, Appollinem eodem respectu, quo sol fuerit, ἑκατὸν vocatum esse demonstrabimus. Parum autem in conficiendo hoc opere desudabimus, cum IVLIANVS in epistola ad Sarapionem e) ita scribat: Σιμωνίδῃ δὲ ἄρα τῷ μελικῷ πρὸς τὴν Ἀπόλλωνος εὐφημίαν ἀρκεῖ τὸν θεὸν ἑκατὸν προσειπόντι, καὶ καθάπερ ἀντ' ἄλλου τινὸς ἱεροῦ γνωρίσματος αὐτοῦ τὴν ἐπονυμίαν κοσμῆσαι διότι τὸν πύθωνα τὸν δράκοντα τὰ βέλεσιν ἑκατὸν, ὥς φησιν, ἐχειρώσατου· καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἑκατὸν, ἢ πύθιον χαίρειν προσαγορευόμενον οἱ κλήροντινός ἐμπώνυμίας συμβόλῳ προσφωνούμενος: atque hunc Appollinem solem fuisse multis exequatur MACROBIVS. f) Quorum expositioni libenter immorarer nisi parum ad scopum nostrum haec pertinere, mihique longius, quam hujus dissertationis parenthesis exspatiandum esse, adverterem. Sunt itaque cum investigatione genuina originis τοῦ ἑκάτου alii servanda oportunitati.

§. X.

a) In Cadmo graeco phoenice s. Etymol. graec. sub ἕκατος.

b) Tom. II. lib. XIII. p. 919.

c) Hist. lib. XIX. c. IV. p. 165. edit. Gronov. *telis Appollineis* (i.e. calore radiorum solarium) *periere complures, qui sol existimatur.* Add. HERACLIDES pontic. in alleg. p. 96.

d) Lib. III. praep. evang. c. XV. p. 125.

e) Extat Tom. II. Opp. p. 151.

f) Saturnal. lib. I. c. XVII.

§. X.

Id mihi potius in praesenti incumbere arbitror, ut solem utriusque fuisse generis comprobem, quo eo facilius ac felicius lectionem Masoretharum אחת eidem convenire perspiciatur. Equidem nuperrime Cel. TREVERVM difficilem hancce rem e tenebris in lucem protraxisse, a) non sine magno gaudio deprehendi, cum cogitationibus meis diu quidem, incerto tamen iudicio hac in re collocatis, tantum adesse patronum mihi gratulari possem. Ita enim, quae praeter illa, quorum iam mentionem fecit vir ille eruditissimus, solem utriusque esse generis mihi persuaserunt, eo tutius ac liberius exponendi datam esse facultatem autumavi. Ostendit autem duplicem solis sexum nomen illius ebraeum שמש non solum, quod in numero secundo foeminini est generis; verum etiam solem foeminam maremque esse hic versus docet ORPHEI.

κȣ́ρη καὶ κόρε· σὺ πᾶσι θάλος αἰὲν Ἄδωνι. b)

Quae enim addit epitheta:

σβεννύμενε λαμπὼν τε καλαῖς ἐν κυκλάσιν ὥραις.

Adonidi tanquam soli competere ex eo liquet quod eodem fere modo de Sole canat:

σβεννύμενον λαμπόν τε καλαῖς ἀκτῖσι φαειναῖς. c)

Alexandrini interpretes noto illi in scriptura sacra idolo Baal utrumque genus assignant, huncque Deum modo τον Βααλ modo τὴν Βααλ vocant. d) Quodsi vero Baal Androgynus est solem utriusque esse sexus iis ad minimum sufficienter evictum esse arbitror, qui cum SELDENO, e) VOSSIO, f) FABRICIO, g) maximis in litteris viris, Baalem sive Belum & solem

a) In Progr. de natali invicti. Helmst. 1733.

b) Vid. eiusd. poemata ab ESCHENBACHIO edita p. 153.

c) l. cit. p. 104.

d) Num. XXII. ult. Ier. XIX. 5. & alibi. Videtur hos Paulus secutus. Rom. XI. 4.

e) loc. cit. synt. II. c. I.

f) l. c. C. V. p. 120. b.

g) Bibliograph. antiqu. c. VIII. §. 13.

ſolem unum fuiſſe numen ſtatuunt. Non una autem, ut idem aſſeramus ſuadet ratio. SERVIVS ad verſum Virgilii:

Implevit mero pateram quam Belus & omnes
A Belo ſoliti.

expreſſis ſcribit verbis: *Apud Aſſyrios autem Bel dicitur quadam ſacrorum ratione & Saturnus & Sol.* g) Et neſcirem ſane unde Βηλα apud HESYCHIVM Ἥλιος καὶ αὐγὴ & Βῆλος οὐρανὸς καὶ Ζεὺς reddi poſſit; unde HERODIANVS h) ſcribat: Βέλιν δὲ καλοῦσι, τοῦτον σέβουσί τε ὑπερφυῶς Ἀπόλλωνα ἐθέλοντες niſi Belum unum idemque cum ſole fuiſſe idolum arbitrati eſſent ſcriptores vetuſtiſſimi. Imo ex hac demum hypotheſi quomodo uterque ſol & Bel veteribus auctoribus ſummus & praecipuus dicatur Deus, exponendum eſſe cenſeo. Solem ſive Adad Aſſyriorum ſupremum eſſe numen ex MACROBII ſupra citato loco conſtat. Omnium quoque numinum excellentiſſimum eminentiſſimumque apud eos Belum fuiſſe, variis corroborari poteſt argumentis. PLINIVS i) eum *Sacratiſſimum Aſſyriorum Deum* nominat. Graeci Belum eundem cum Iove putant, k) haud alia, ni fallor, ratione, quam ut, ſicut ipſi Iovem ſupremum credant Deum, ita declarent Belum apud orientales numen eſſe ſummum. l) Duo autem ſuprema numina a populis Aſiaticis ſimul veneratos eſſe, cum rationi contrarietur, quis eſt qui affirmaverit? Solem ergo atque Belum reapſe unum fuiſſe idolum tam manifeſtum eſt, ut eo evidentius nil inveniri queat. Si vero non

h) Ad Aeneid. l. I. p. 539.
i) Lib. II. c. IV.
k) Hiſt. nat. l. XXXVII. c. X.
l) DIODORVS SICVLVS lib. II. c. 9. Μετὰ δὲ ταυτα ἐν μέσῃ τῃ πόλει κατεσκεύασεν (Σεμιραμις) ἱερὸν Διὸς, ὃν καλοῦσιν οἱ Βαβυλόνιοι Βῆλον. ARRIANVS de expedition. Alexand. M. l. III. p. 127. ed. Gron. ὃν (Βῆλον) μάλιστα θεων τιμῶσι Βαβυλωνι οι. HESYCHIVS: Βῆλος, οὐρανὸς καὶ Ζεὺς Ποσειδῶνος υἱος.
m) Favent huic coniecturae, quae apud SELDENVM loc. cit. ſynt. II. c. I. leguntur, Philonis verba: ὃ ἐστι παρα Φοίνιξι κύριος οὐρανοῦ, Ζεὺς δε παρ' ἕλλησι.

non differunt foemineum sexum soli etiam convenire arbitror, quippe Baali adscriptum. Possem plures huic addere Deos quos eosdem cum sole, & Androgynos fuisse testatur antiquitas, m) ne tamen lectori talia forsan aversanti molestus sim, unicum tantum affero Iovem. De hoc canit ORPHEVS: n)

Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.

Iam vero, cum Iupiter ipse sol sit, o) & solis naturam excedere non videatur, imo *Assyrii solem sub Iovis nomine quem Dia Heliopolitēn cognominant, maximis ceremoniis celebrent*, p) vana neutiquam est coniectura, quod sol utrumque recipiat sexum, atque ita & masculinum אחד & foemininum אחת ei aptissime conciliari possit. Non autem adeo mihi placeo, ut formidinem oppositi omnem excussissem, aut verum me invenisse mihi persuadeam. Lubens qualemcunque hanc meam coniecturam doctiorum committo examini.

§. XI.

Verum non solum nomen אחד, de quo pluribus disputavimus; sed cultus etiam huic idolo praestitus nobis persuaserunt, ut solem hoc in loco indigitari reputemus. Licebit autem mihi, quoniam HERODOTI de rebus Assyriorum libri, a) aut perierunt, aut nunquam compositi fuerunt, nosque aliunde de cultu solis apud Assyrios nil fere depromere possumus, ex analogia rituum cognatis populis usitatorum aliquid coniicere. Atque ita proximum mihi est, ut opiner verbis והמתקדשים והמטהרים hic potissimum sacra solemnia solis respici. Cum enim קדש quandoque sacris

 initia-

m) Adeat qui velit MILLII diss. de commutatione vestium. (Est inter selectas IX.) §. 37. ubi plures utriusque sexus Dii commemorantur.

n) Extat in Fragm. quae poemat. Orphei iunctim ab Eschenbachio editis, addita sunt. pag. 246.

o) Probat hoc versus Orphicus.

εἷς Ζεύς, εἷς ᾅδης, εἷς ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

p) Vid. MACROBIVS l. c. lib. I. c. XXIII.

a) Mentionem eorundem fecit lib. I. p. 84.

initiari significet, b) omniaque mysteria, quemadmodum graeci a lustrationibus, ita barbari a lavacro inceperint, auctore CLEMENTE ALEXANDRINO, c) abs me impetrare non potui, ut oculos hic averterem, ab iis qui Mithrae apud Persas initiabantur. De his NONNUS d) ait: οὐδεὶς δὲ δύναται τελεῖσθαι τὰς τοῦ Μίθρου τελευτὰς, εἰ μὴ διὰ πασῶν κολάσεων παρέλθοι, καὶ δείξοι ἑαυτὸν ἀπαθῆ τινα καὶ ὅσιον· λέγονται δὲ ὀγδοήκοντα εἶναι κολάσεις, ἃς κατὰ βαθμὸν δεῖ τὸν τελεθησόμενον παρελθεῖν· οἷον πρῶτον, διανήξασθαι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὕδωρ πολύ· εἶτα εἰς πῦρ ἐμβάλλειν ἑαυτόν· εἶτα ἐν ἐρήμῳ διατηθῆναι καὶ ἀσιτῆσαι, καὶ ἄλλα τινὰ ἄχρις οὗ, ὥς εἴπομεν, τὰς ὀγδοήκοντα κολάσεις παρέλθοι, καὶ τότε λοιπὸν ἐμύουν αὐτὸν τὰ τελεώτερα, ἐὰν ζήσῃ. Quo ex loco duo sunt quae hariolando assequimur. Primum quod Persae cruciatus hos ideo susceperint, ut quo maiores essent, eo sanctiores fierent atque symbolica hac februatione ostenderent, Deum summum & sanctissimum maxima colendum esse sanctitate. Deinde quod ineptum non sit, si coniecturemur, Assyrios eodem modo se soli dicasse ac Persas, quoniam regio Assyriorum a Persarum ditione haud longe aberat, atque hi cum illis tam saepius fuerunt commixti, quam regimen a Persis ad Assyrios & ab his ad illos transiit. Ita vero והמתקדשים והמטהרים nullos alios fuisse mihi subolet, quam qui apud Assyrios soli tanquam summo numini peculiari quadam ratione se consecrarunt, & sacris eiusdem initiati se lustrarunt.

§. XII.

Hos autem consecrationis & lustrationis ritus אל הגנות h. e. intra hortos a) factos fuisse, subiicit sanctus noster fatidicus. Interpretum plurimi lucum hic intelligunt, alii verbum

b) Exod. XIX. 10. 1. Reg. IIX. 64.

c) Lib. V. stromat. dicit: τῶν μυστηρίων τῶν παρ᾽ ἕλλησιν ἄρχει μὲν τὰ καθάρσια, καθάπερ καὶ τοῖς βαρβάροις τὸ λουτρόν.

d) In synag. hist. ad orat. I. steleteut. Gr. Nazianzeni c. XLVII.

a) Verbum אל per *intra* exponi posse ostendunt loca: Deut. XVII. 5. Iob. XXXI. 23.

bum גנות, in propria ſignificatione accipiunt, atque hortum deſignare autumant. Vtraque opinio optime conciliari poteſt, licet diſtinctionem inter hortum & lucum maiorem eſſe dicat Cel. VITRINGA quam ut inter ſe confundi queant; qui ut hanc ſententiam ſtabiliat affert: *quod hortus conſtet arboribus frugiferis, plantis, floribus, lucus ſic vere dictus frondoſis* b). Enimvero nonne plurimi fuere luci diverſis arborum frugiferarum generibus conſiti? Hos quis hortos nominare dubitabit? Antiquitas ſane eiusmodi monſtrat lucos, quos utrum horti fuerint, an luci ex deſcriptione eorum vix diiudicaveris? HERODOTVS in luco ante Templum Mercurii fuiſſe dicit *δένδρεα καὶ καρποφόρα καὶ ἄφορα πολλα·* c) Lucum Daphnenſem in Daphne ſuburbio Antiochiae ſitum PRISCIANVS CAESARIENSIS ex DYONYSIO d) ita deſcribit.

Hic nemoroſa virent Daphnes loca, celſa Cupreſſus e)
Erigitur, ramos innectit laurus odora,
Crine Dionaeo myrtus diffunditur, altae
Conſurgunt pinus & coelum ſibila pulſant
Robora, mollicomis tellus inſternitur herbis.

STRABO f) de eodem luco haec enarrat. Ὑπέρκειται δὲ τεσσαράκοντα ςαδίους ἡ Δάφνη, κατοικία μετρία· μέγα δὲ καὶ συνηρεφὲς ἄλσος διαῤῥεόμενον πηγαίοις ὕδασιν· ἐν μέσῳ δὲ ἄσυλον τέμενος, καὶ νεὼς Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος. Intuitu autem hujus luci, vel ſi mavis horti, Appollini dicati non potui, quin ſimul cultum idolatricum noſtro in loco deſcriptum reſpicerem. Vtrum etiam horti Adonidis huc revocari poſſint, peritiorum relinquo examini ad evolutionem vocum אחד & בתוך nunc properans.

§. XIII.

Particulam אחד, quam cum אחדי eandem eſſe & geni-

 us

b) l. c. Tom. I. p. 58.
c) lib. I.
d) Vid. ESCHENBACHII Diſſertat. Acad. III. p. 143.
e) Vid. de hiſce cupreſſis tit. Cod. de cupreſſis ex luco Daphnenſi.
f) lib. XVI. p. 1089.

us linguae, quo ל saepius exspirat, & Ezech. XIII. 3. docet, vi Hebraismi hic *ad colendum*, commodissime exponi posse censeo. Video enim hanc vocem variis in locis sacri codicis de vera & falsa religione usurpatam, cultum indigitare divinum, & si quid sentio, Ezech. XLIV. 10. אחרי גלוליהם sine dubio *ad colendum idola sua* explicari debet. Eadem autem constructionis ratione inductus, אחר אחר in nostro loco ad colendum אחר sive solem interpretandum esse autumo. Verum quid illud: בתוך? Nonnulli cum SYMMACHO, THEODOTIONE & CLERICO loc. citatt. verbum hoc ad sequens comma retulerunt locum ita interpretati: in medio edentium. At enim vero signum distinctionis ( ). Sakeph Katon voculae בתוך impositum, statusque absolutus huius verbi non permittunt, ut idem cum vocabulo אכלי conjungendum esse existimemus. Videtur mihi potius Fatidicum nostrum alludere ad morem gentilium, quo in medio lucorum hortorumque aras aut templa erigere consueverant. a) Sic enim arbitratus sum, simulac in medio luci Daphnensis templum fuisse Appollinis sive solis ex iamiam allegato loco STRABONIS cognoverim, atque ita perspexerim, apud orientales hunc obtinuisse ritum, ut Diis, soli potissimum, in medio lucorum templa extruerent sacraque facerent.

§. XIV.

Possem hic pedem figere, cum ea, quae attulimus, ad probandam sententiam nostram, אחר solem esse, iam sufficiant, nisi etiam aliquid luminis subsequentibus hemistichii verbis affundendum esse putem. Propheta per appositionem ulterius nobis sacris solis initiatos describit, quasi אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר. Scimus autem in conviviis sacris tales cibos esse appositos, ex quibus sacrificium Diis erat oblatum. Testatur hoc VIRGILIUS canens: *Haec*

a) HERODOTUS lib. II. p. 162. Dianae templum ita describit: *ἔστι δ' ἔσωθεν ἄλσος δενδρέων μεγίστων πεφυτευμένων περὶ νηὸν μέγαν, ἐν τῷ δὲ τὤγαλμα ἔνι.*

Haec sacris sedes epulis: hic ariete caeso,
Perpetuis soliti patres considere mensis. a)

Idemque evincit OVIDIVS hisce versibus:

Spargitur & caeso communis terminus agno;
Nec quaeritur, lactans cum sibi porca datur.
Conveniunt; celebrantque dapes vicinia simplex
Et certant laudes, Termine sancte, tuas. b)

BRAVNIVS quoque ex GROTIO observat, אכל edere, consumere, & והעביר traducere, & זבח sacrificare, eadem saepius sumi significatione c). Quem denique fugiunt adiiciales gentilium epulae, aut lectisternia Romanorum? d) Subolet ergo mihi idolatras, quorum mentionem facit sacer vates, Deo prius carnes sacrificasse, ex quibus postea epulas instauraverunt. Atque huic opinioni eo tutius inhaereo, quo magis animalia commemorata in sacrificiis, & quidem lustratoriis, adhibita esse deprehendo.

§. XV.

De suibus quidem vel ex suovetauralibus a) constaret; placebit tamen idem aliunde etiam confirmasse. Teste PIERIO VALERIANO in veteri comoedia sues mysterici nuncupantur, a) haud alia forsan causa, quam eas in mysteriis & lustrationibus adhibitas esse ut indicetur. PAVSANIAS χοῖρον ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς καθαρμὸν dicit b). Iuxta VARRONEM,

qui

a) Aeneid. l. VII. v. 175. Add. l. IIX. v. 180. sqq.
b) Lib. II. Fast. v. 655.
c) Select. Sacr. lib. IV. c. VIII. §. 126. p. 475.
d) Orientales coram idolis mensas cibis & poculis instruxisse THOMAS HYDE in libr. de Relig. vet. Persarum C. III. p. 94. observavit, et ex Es. LVII. 6. 7. Amos II. 8. 1. Cor. X. satis corroborari potest. Conf. FILESACI lib. I. Select. p. 82.

a) Vid. de hisce IOH. SAVBERTVS de Sacrif. C. IV. p. 76. PITISCVS Lexic. Antiq. Rom. in Solitaurilia.
a) Hieroglyph. Lib. XI. c. XXX.
b) Lib I. Eliac.

qui a fuillo genere pecoris immolandi initium primum fumtum effe autumat, facres porci ab iis caedebantur, qui infani fuerant, c) & VOSSIVS fuem ab illis, qui facris initiabantur immolatam effe ex Athenaeo refert. d) Haec fcribenti venit in mentem fufpicari, ipfi foli etiam ea litatum effe. Supremis enim Diis gentiles eas offerre confueverant hoftias, quas plurimi faciebant. Nunc autem fus Romanis non modo in magno erat pretio, prout habet OVIDIVS, ita fcribens:

Sus erat in pretio caefa fue fefta colebant. e)

Verum etiam ipfi Affyrii inter praecipuas collocabant hoftias. Rex enim eorum Antiochus, ethnicum in Iudaea cultum introducens, ante omnia carnem porcinam idolis immolare iufferat. f) Ex quo haud dubiis colligimus indiciis, Syros praecipue carne fuilla in facrificiis ufos fuiffe. g) Quidni ergo fupremo Deo, foli nimirum, porcinis victimis litatum effe exiftimemus? Num forfan maieftati fummi Dei congruum, ut minoris pretii beftiae eidem facrificentur? Cui praeterea argumento MILLII, h) Cereri fus immolata eft; Hecate eadem eft ac Ceres; ergo eidem fus immolata eft, nervus ineffe videtur, idem benevole nobis largietur, ut a Bacho ad folem concludamus. Bachus enim idem eft ac fol. EVSEBIVS i) fcribit: Φέρε, τὸν ἥλιον αὐτὸν εἶναι τὸν Ἀπόλλω, καὶ πάλιν τὸν Ἡρακλέα, καὶ αὖθις τὸν Διονύσον. VIRGILIVS dubio procul per liberum folem intelligit, ita cantans:

Vos

c) Vid. libr. de Re Ruft. lib. II. c. IV. p. 84. & 86. Ed. Steph.

d) De Idolol. lib. IX. p. 773. a)

e) Faft. Lib. VI. v. 179.

f) Vid. 1. Macc. I. 50. Add. Iofephus antiq. l. XII. c. 7.

g) Corroboratur hoc ratiocinium ex eo, quod feptentrionales populi foli verrem immolaverint; Vid. IO. GEORG. KEYSLERI Diff. de Cultu folis Freii & Othini §. 7. 12. et hunc ritum ex Afia, unde originem trahunt, fecum adduxiffe videantur.

h) Affert hoc in Diff. ad h. l. §. 19.

i) Praep. Evang. lib. III. C. XIII. p. 120.

k) Georg. L. I. v. 5. Pertinent huc verfus LVCANI, qui lib. V. fic cecinit:

- - - *Vos o clarissima mundi*
Lumina, labentem coelo qui ducitis annum,
Liber & alma Ceres. k)

MACROBIVS l) idem multis exequitur, quem ut exscribamus nostri non est instituti. Bacho vero suem immolatam esse, docet HERODOTVS, scribens: τοῖσι μὲν νῦν ἄλλοισι θεοῖσι θύειν ὗς ου δικαιοῦσι Αἰγύπτιοι· σελήνη δὲ καὶ Διονύσῳ μουνοισι. m) Pagina sequenti subiungit: τῷ δὲ Διονύσῳ τῆς ὁρτῆς τῇ δορπίῃ χοῖρον πρὸ τῶν θυρέων σφάξας ἕκαστος διδοῖ ἀποφέρεσθαι τὸν χοῖρον αὐτῷ ἀποδομένῳ τῶν συβωτέων. Hisce tandem locus accedit HORATII:

Quandocunque Deos vel porco vel bove placat
Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo. n)

Quibus ex verbis colligo, Apollini, quem solem probaturus actum sane agerem, porcos mactatos esse, quoniam Deos placans statim Ianum & Apollinem nominat. Quem autem fugit eos esse invocatos Deos, quibus sacrificatum erat. o) Atque ita nullum est dubium, quin sues in sacris lustratoriis, imo solis, adhibiti fuerint.

§. XVI.

Alterum adiicialis coenae ferculum a propheta שקץ nominatur. Vi vocis nihil aliud designat, quam quod abominamur: quid vero re ipsa hoc verbo notetur valde ambiguum est, & proinde difficile controversiam hic finire. Multiscius ille GROTIVS εἰδολόθυτα hic intelligenda esse statuit. Accederemus ei in definienda vocis שקץ significatione, cum ipsa idolorum simulacra, שקצים in sacris nuncupen-

Parnassus
Mons Phoebo Bromioque sacer, cui numine misto
Delphica Thebanae referunt trieterica Bacchae.

l) Saturnal. lib. I. c. XVIII. Adde AVSON Epigr. XXIX.

m) Lib. II. p. 121.

n) Epist. lib. I. ep. 16.

o) Vid. de his IOH. SAVBERTVS l. c. C. XIII. p. 290. sqq. LOMEIER de Lustr. Veter. Gent. C. XXXIII. p. 398. sqq.

cupentur, a) ac propterea facile fieri potuerit, ut ſacrificia iisdem oblata, שקוצים dicerentur. Sed non perſpicio, cur hoc in loco novus huius verbi introducendus ſit ſignificatus, aut cur Ieſaias ſpeciem generi antepoſuerit. SPENCERVS ſingulari prorſus ratione hoedum in lacte materno coctum indicari putat. b) M. THEOPHILVS GRABNERVS reſiduas e ſacrificiis portiones, de quibus altera demum tertiave die ſuperſtitioſi epulati ſint, hic denotari opinatur. c) Verum cui mortali id perſuaſerint? Poſſet fieri ſi de Iudaeis, quod ſtatuunt, ſermo hic eſſet. Sed Aſſyriorum idololatriam hoc in loco deſcribi ſufficienter probatum dedimus. Omnia immunda animalia voce שקץ comprehendi id reddit dubium, quod ſingulatim ac diſtincte ſuis murisque a Iudaeis immunde habitorum fiat mentio. Atque eadem ſpecialis ac diſtincta muris commemoratio rationem mihi ſuppeditat, ut cum VITRINGA Prophetam noſtrum ad reptilia alludere haud ſentiam. Video enim inter שרצים murem etiam nominari. d) Specialior ergo vocis שקץ quaerenda eſt ſignificatio. Atque ita, ut mea fert opinio, vocabulum hoc optime per ambulans ſuper ventre explicabitur. Etenim כל הולך על־גחון a Moſe שקץ dicitur, e) & Heſekiel, f) רמש ובהמה per appoſitionem שקץ appellat, omiſſo ו quod alias diſtinctionis ergo additur. Sic autem nil impedit, quo minus cochleas terreſtres, aut etiam ſerpentes ſuper ventre reptantes, hac voce denotari reputemus. Cochleae enim adhuc plurimis populis bene ſapiunt, & ſerpentes olim manducatos eſſe, vel ſolum Bachi feſtum, Ophiophagia dictum, probat. An vero שקץ ſacris luſtratoriis, in gratiam Dei ſolis peractis, alias inſervierit, hic diiudicare ſuperſedemus, licet ex eo

a) 1. Reg. XI. 7. 2. Reg. XXIII. 13. 24.
b) Rat. leg. Mos. l. II. c. VIII. S. II.
c) Vid. Diſſ. poſt. de Sacris iudaeorum peregrino in hortis ritu factis, quae prodiit Vitemb. 1710.
d) Levit. XI. 29.
e) Levit. XI. 42.
f) C. IIX. 10.

eo, quod coenam ex portione aliqua sacrificiorum residua comparaverint gentiles, nostrosque epulones peractis solis sacris demum comederint, quod utrumque ex supra disputatis satis constat, admodum probabile reddi possit.

§. XVII.

Tandem nobis dispiciendum erit, utrum muribus in iisdem sacris etiam usi fuerint gentiles? Qui hoc asserunt, a) provocant ad locum nostrum, atque Palaestinos, quo a morbo foedissimo liberarentur, hoc februationis genus usurpasse autumant. Si PHILASTRIO fides habenda: *Musoritae sunt quidam nomine, qui sorices colunt.* b) Non ausim autem de hisce certi quid affirmare, licet non dubitandum sit, apud quasdam gentes mures sacros fuisse. De incolis Troadis veterum tradunt plurimi, eos mures coluisse, quos σμίνθους vocaverint. c) Verum ex hisce argumentis mures lustrationibus inserviisse, haud colligi posse satis abunde demonstravit VITRINGA. Maiori probabilitate mures lustratoriis sacrificiis accommodatos esse, exinde coniicere licebit, quod Diis, quae ex cibis delicatiora putabant, apponerent. Nimirum non poterant ingratam Deo hostiam existimare, cuius carnis commestione quam maxime delectabantur. Iam vero Romanis pariter ac orientalibus mures ac sorices in deliciis habebantur. Romanis adeo iucunde sapiebant hae bestiolae, ut in iis comparandis maximos collocabant sumtus, quae ut reprimeretur

 pro-

a) Vid. SAVBERTVS loc. cit. c. XXIII. p. 590. sqq. SPENCERVS de legibus Hebr. lib. I. c. V. LOMEIER l. c. c. XXIII. p. 291. SCHEDIVS loc. cit. Syngr. I. c. IV. p. 132

b) Vid. lib. de Haeres C. XII. p. 25.

c) Vid. CLEM. ALEXANDR. in Protrept. p. 25. Aelianus Hist. Anim. l. XII. c. V. Add. CVPERVS, qui plura de his, Apolline Smintheo eiusdemque templo docet in Monum. Antiq. & Inedit. quae Harpocrati eiusdem subiunct. p. 210. sqq. VOSSIVS Orator. Instit. lib. III. c. II. Sect. II.

prodigalitas, peculiari lege cautum erat. d) Nec minus orientalium palato hocce cibi genus arridebat. Etenim murem quendam, Aliarbua e) dictum, conviviis eorundem inservire, testis est OLEARIVS. f) Maximum autem huius rei praesidium in illo situm esse censeo, quod IAMBLICHIVS mysteria *ἀπὸ τῶν μυῶν* derivet. g) Etenim absque omni ratione hoc fecisse asseverare deberemus, nisi in mysteriis frequens olim murium fuerit usus. In cuius vero Dei sacris mus praecipue adhibitus sit, certo definire non possumus. Interim tamen haud absonum statuimus, Solem hisce sacrificiis placatum esse. SERVIVS enim scribit: *Victimae numinibus aut per similitudinem aut per contrarietatem immolantur.* h) Atque ita propter celerem cursum Solis eidem celere hocce animal sacrificatum esse potest, i) perinde ac Persae propter celeritatem Soli equum mactabant, quod videre est ex versibus his OVIDII:

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum;
Ne detur celeri victima tarda Deo. k)

---

d) Vid. PLINIVS H. N. l. XXXVI. c. I. *Extant censoriae leges glandia in coenis gliresque & alia dictu minori apponi vetantes.*

e) Est muris agrestis quondam genus Arabibus praecipue placens Vid. BOCHARTVS Hieroz. P. I. l. III. c. XXXIII. atque h. l. omnium optime intelligi potest. עכבר enim esse ex אכל & בר (prout שמואל pro שאול־מאל) & proinde consumtorem sive vastatorem agri denotare, nemo non videt. Haec autem denominatio agresti muri apprime congruit.

f) In Itinerario Persico p. 519.

g) Teste PHOTIO in myriobyblo Cod. XCIV. p. 822.

h) Ad lib. II. Georg. p. 243.

i) Merentur hic verba MACROBII ex lib. I. Saturn. c. XVII. annotari: (Apollo) *Smyntheus cognominatur,* ὅτι ζέων θεῖ *quia fervens currit.*

k) Fast. lib. I. v. 385. De Massagetis propter eandem rationem equos Soli immolantibus Vid. HERODOTVS lib. I. pag. 99.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQVE
RESPONDENTI
AMICO ET COMMENSALI SVO
LONGE CARISSIMO
S. P. D.
PRAESES.

GRatulationem Tibi debeo, MEIERE PRAESTANTISSIME, inde ab eo tempore, quo ante hunc annum finivisti in constitutionem: Vnigenitus; Dissertationum cursum, quarum sex insigni defenderas cum applausu, saepiusque adbuc alias in eodem ordine, meoque sub auspicio et exercitii gratia, oppugnaveras. Non ergo male te habebit, quod vota mea nunc repetam non modo, sed et novis augeam. Elaborasti proprio Marte, quam ad sacrae Scripturae locum vexatissimum hodie iterum tueris, et in qua vix decem verba sunt, quae mutare opus fuit, Dissertationem. Probasti hoc pacto ingenium haud vulgare, probasti similem industriam, probasti denique et in hoc genere literarum doctrinae copiam, et qua oporteat θέσιν φυλάττειν, quo pacto et nominis Tui memoriam, et beati Parentis merita

 reuo-

renovare, et virtutem imitari Te constat, et ad maiora natum esse, cuique qui haec Tua legerit, Teque noverit ipsum, haud aegre persuadere poteris. Nulla ergo alia commendatione nostra indiges, nisi illa tantum, quod per hoc triennium, quo apud nos commoraris, tempus tuum, vix horula excepta, in studiis disciplinarum totum consumseris, atque tam privatis cum doctoribus nostris commerciis, quam collegiis tantum profeceris, quantum vix alius intra plures annos his adminiculis carens praestitisset. Alienus enim es a luxu et consortiis damnosis, quanquam non aeque conversationes cum viris doctis et familiaribus fugias, unde Tibi suppetat emolumentum. Haec indoles scilicet Tua et haec bona educatio causantur, quae nec defuit Tibi, utut parente maturius, quam putaveras, orbato. Sed haec tamen iactura per imaginem maiorum, in Te renovatam, illis, quos scripsimus, modis eo facilius reparabitur, si quod dubium non est, hoc perges animi candore prosequi ea, quae bonis avibus coepisti, atque integrae tantum Tibi sint corporis vires. Qua de causa de peracto in hac Iulia cursu studiorum Tuorum non possum non Tibi acclamare illud: FELICITER; dumque amicitiam Tuam, ac Familiae Tuae inclytae, mihi semper expeto, ut bene Vobis omnia cedant consilia, pro adjuvanda Ecclesia et Republica praecipue agitata, Tuque his etiam decori sis egregio, etiam atque etiam apprecor. Scribebam Helmstadii d. VIII. April. MDCCXXXIV.

Improbat Aſſyriis venturi temporis augur
  Numen, conficta quod pietate colunt.
Invenis inſigni ſtudio hic, MEJERE, retectum
  Senſum, quem vatis pagina ſacra notat.
Sic premis ingenue veſtigia clara PARENTIS,
  Cuius adhuc pietas mente repoſta mihi.
Monſtras, quae Tibi ſit virtus, doctrina fidesque,
  Ingenii acies, iudiciique decus.
Gaudeo, Nate, Tuos niſus pro Patre ſuperſtes,
  Et veſtris meritis fata ſerena precor.

Ita
Pii & Eruditiſſimi Parentis
Pium & Eruditum Filium
probat
FRIEDERICVS Weiſe. D.
Sup.Gen.Theol.P.P.O.Facult.Sen.
æt. ann. 85.

MEJERE, Aoniae pars indefeſſa paleſtrae!
  Ingenii profers ſigna canenda Tui.
Et reiectum a vate Deum dum mittis in orbem,
  Te MAGNI PATRIS progeniem eſſe probas.

Perge

Perge, Decus iuvenum, fa

Languida nec ſtudii fre

Sic ſanctae poteris quonda

Docturus verum pro pie

IO. I

VNVM cum multis Gen

Ex multis VNVM c

Aſſyrios VNVM falſum col

Aſt VNVM verum TV v

IO. CH

num, ſacros perquirere fontes;
ıdii frena remitte Tui:
quondam prodeſſe cathedrae
pro pietate Deum.

Honoris cauſſa, addita gratulatione ſcripſit

IO. LAVR. MOSHEMIVS
Theol. D. & P. P. O.

---

ltis Gentiles Numen adorant:
NVM commemorare cupis.
lſum coluiſſe recenſes.
m TV venerare DEVM.

ſcr.

O. CHRISTIANVS BLVM.

